

Земля

КУПИТИ

Про книгу

Івоніка Федорчук більш за все на світі любив землю. Він шанував та беріг її, тяжко працюючи на ниві все своє життя. Це — найцінніший скарб. І іноді йому здавалося, наче земля важливіша за все та всіх. Івоніка плекав надію на те, що вона принесе щастя його синам. Не знаючи, що на неї впаде зерно ненависті та злості, яке зруйнує душі рідних людей. І брат піде на брата...

ПЕРЛИНИ
УКРАЇНСЬКОЇ
КЛАСИКИ

Ольга Кобилянська

Земля

ПЕРЛИНИ
УКРАЇНСЬКОЇ
КЛАСИКИ

Ольга Кобилянська

Земля

Повість

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2019

ISBN 978-617-12-7268-2 (epub)

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Друкується за виданнями: Кобилянська О. Ю. Твори в 2-х т. Т. 2 /
Упоряд. і приміт. Ф. П. Погребенника. — К.: Дніпро, 1983. — 571 с.
Дизайнер обкладинки *Анастасія Попова*

Електронна версія створена за виданням:

Кобилянська О.

К55 Земля : повість / Ольга Кобилянська. — Харків : Книжковий Клуб
«Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. — 336 с. — (Серія «Перлини
української класики», ISBN 978-617-12-5599-9)

ISBN 978-617-12-6297-3

Івоніка Федорчук більше за все на світі любив землю. Він шанував та беріг її, тяжко працюючи на ниві все своє життя. Це — найцінніший скарб. Іноді йому здавалося, наче земля важливіша за все та всіх. Івоніка плекав надію, що вона принесе щастя його синам. Не знав, що на неї впаде зерно ненависті, яке зруйнує душі рідних людей. І брат піде на брата...

УДК 821.161.2

© Depositphotos.com / yuran1, обкладинка, 2019

© Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2019

© Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2019

Своєму батькові Юліанові Я. Кобилянському посвячує авторка

Es liegt um uns herum
gar mancher Abgrund, den das
Schicksal grub, doch hier in
unserem Herzen ist der tiefste¹.

¹ Кругом нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша (нім.).

I

Дві години від ріки Серету на Буковині лежить село Д. Його рівні поля пригадували б степ, якби не те, що місцями вони западають, мов знеохочені своїм положенням, творячи плиткі невеликі кітли, і якби не той великий ліс, що тягнеться по західній стороні села і творить зелений мур поперек широкої площини, щоб обмежити її розмах.

Пишний, майже безмежний великан, неначе у вандрівці, задержався ось тут та задумався над тихими полями, а недалеко нього, почувши за собою зеленого опікуна, попіднімалися сільські хати. Тут... і там... і там — розкинулося село.

Ліс панський. Власність приватна. Тонкі ніжні берези попереplitалися з поважними дубами і ясними літніми ночами блистять, мов у срібло одягнені, їх листя дрижить неспокійно, а граціозні, легко повигинані пні приманюють до себе ніжністю та білістю, мов русалки.

Окрім сього великана, підіймається з піль ще кілька малих лісових оаз.

Зовсім самотійно, мов жменею кинені або як висунені з глибини зеленого великана окремі колонії — так стоять вони, розділені нивами, самотно, і глядять гордо на збіжжя, що хвилюють навкруги них. Вузькі, майже невидні стежки в'ються між золотистою пшеницею та шовково-шелестячою кукурудзою і ховаються незаметно в ті ліски...

Саме тепер зима.

Мешканці тих хатин, що звернені лицем до рівнини, дивляться взимі в сумну, одностайну² картину. Нічого — крім білого простору, що розливається далеко, як лиш око засягне. А там уже небес дотикається і никне.

Горстка хаток, що відбігла від великого лісу і властивого села глибше в поля і що стоїть ось тут, розділена лиш садками від себе, — та горстка має той одностайний блідий вид рік-річно. Та, мабуть, мила їй ота широка просторінь. На ній розбігаються думки свobodно... а горе, коли розсадить уже грудь людську до крайності, — гуляє й колишеться враз із пишним колоссям збіжжя навперейми...

Коло відокремленої громадки хатин, мов коло своєї служби, стоїть і малий панський дворик із величезним садом, неначе зі штивним³ чорно-білим треном, і понурився також в одностайну картину. Мешканці дрібних хатин, — се постійні робітники в «бояра», і коли інші селяни виходили рік-річно гуртом на роботу в Молдаву, потративши вибрані гроші вперед у марний спосіб, шукали і шукають вони зарібку в межах своєї землі.

І не було їм з тим лихо.

Так, приміром, має хата заможного ґазди Василя Чоп'яка, якого жінка Докія служила довгі літа у дворі, інший вигляд, як інші сільські хати, особливо ж як хати тих ґаздів і ґаздинь, що шукали зарібку й щастя в Молдаві.

Вона має ясні й чисті вікна, невеличкий сад із шляхетними овочами, в зільнику такі ж самі цвіти, а в хаті всюди взірцева чистота й лад. Під вікном у старомоднім комоді, улюбленій меблі Докії, випрошеній у пані, і в такій самій ще зовсім гарній шафі тримає Докія неабиякі святочні спідниці свої і чорні дорогі сердаки свого мужа і своєї доньки.

По стінах висять образи іншого походження, ярмаркового. Вона не віддавалася пустим мріям і спокусам про золоті гори десь там у Молдавах та інших чужих краях, а знала працювати в границях своєї батьківщини. Одним словом, Докія тішилася великим поважанням у цілім селі. І в дворі її поважали. Хоч її чоловік Василь великий пияк, хоч і не один мішок найкращого жита або пшениці мандрував до Мендля, отуди на Гоппляц⁴, вона все-таки вміла своєю працювитістю, своїм розумом і витривалістю, своїм невтомним трудом усе лихо направити і ґаздівство так вести, що дома панував добробут і довгів не було в них майже ніяких.

У дворі навчилася вона й бачила не одно; навчилася кращого ладу і тоншого способу ґаздування, і наслідки того кидалися кожному в очі, хто лише вступав у її гарне обійстя. Але Докія не була щаслива.

Її висока стать держалася вправді завсіди прямо, мов сосна, по її певній ході й по поставі, трохи штивній, можна її було вмити між іншими вирізнити, однак її гарне колись обличчя постарілося передчасно. Між гостро зарисованими, високо піднятими чорними бровами зарились хмарні зморшки, що не вигладжувалися ніколи, її очі

дивилися майже все понурим, зажуреним поглядом, а коло уст зарисувалася глибока лінія болю.

Жура гнула її додолу.

Її чоловік був пияк і марнотратець, був бурливий мужик, що у хвилях лютості хапав і за барду⁵, а вона чулася слабою і гризлася будучністю своєї самотньої дитини, доньки своєї Парасинки.

Що сталося би з нею, якби вона тепер умерла? Була ще майже дитиною, бо числила ледве шістнадцять років. Не знала ще ґаздувати як слід, не вміла би зносити примхів свого нещасного вітця, ані примхів інших людей. Сього всього учить час і неволя... Душечка солодка та добра... самотня потіха мамина... що сталося би з нею тоді?.. Одно, що знала добре й чинила радо — шила та вишивала білля, силяла ґердани та бодзики⁶ і товар випасала. На широкій толоці, на рівних полях минав її час, — ні, майже зростала тут, шила, гляділа за коровами і волами, що паслися перед її очима, співала пісні або роздумувала над різними казками, що їх чула від сеї або тої і не забувала. Такою була ще її Парасинка. А що сталося би з землею Василя? Хто дбав би про те, щоб не задовжив її, щоб її в час засівано, щоб із неї в час хліб збирано, кукурудзку щоб у час висапувано, жато? А її красна худоба, її пишний кінь — найдорожча штука в її стайні! О, на неї, на ту пишну Шагу, мав храп⁷ Мендель із Гоппляцу вже здавна, бо ж вона не була «конем», а просто вогнем, фурією...

На неї можна було й дванадцять міхів усадити — се їй зовсім не вадило кидати очима блискавки, гордо заломлювати шию і летіти чи вгору, чи вділ шаленим трапом.

А вже коли свобідно лишити їй поводи — земля дудніла під нею. Майже ніколи не тверезий Василь сидів на фірі і, як дзвін, теліпався на всі сторони, що страх так і віддих запирав. Не перекинеться туй-туй⁸ під колеса?

Страх?

Ба!

Йому ніколи не лучалися пригоди з нею. Він володів якоюсь демонічною силою над тою звіриною; і хоч би яка голова в нього задурена, хоч і якою колодою сідав із ярмарків на фіру, — вона все

привозила його цілого й живого назад додому — прегарна, премудра Шага її!

Василь ніколи не хорував.

Часом прийде оббитий, синцями вкритий, закривавлений з корчми, і коли вона при його виді з остраху й відрази аж зойкне, аж руки заломить, він лише сплюне вперед себе, заклене під носом і видряпається на піч.

Там перележить два-три дні скулений, а потім, неначеб не лучалося з ним нічого, злазить із печі й береться наново за працю, або йде в поле, або в село.

Ні, йому не долягає нічого, але вона, вона відчуває, що вже лиш небагато осталося в її душі струн, які лучили її з життям. Всі інші повривались одна по другій немилосердно...

Тепер була жура за поля і її доньку тим страховищем, що сіпало ненастанно тими струнами, гонило сон у чорних ночах, а вднину проганяло мову й усміх з її живих уст.

У неї був і брат, садинокий лише. Петро було йому на ім'я. Молодший від неї, нежонатий, літ сорок, може, жив коло неї й Василя і помагав у господарстві. Але й він спричинявся до її гризоти. Не женився, а часом і собі запивався. З природи інтелігентний, бистрий, серцем м'який, мов дитина, а в роботі був мов вогонь, коли хотів. Одначе гроші, зароблені фірманкою або в Молдаві, протрачував і вертав до неї з порожніми руками.

Мав свої жалі.

Роїв собі їх часами, особливо ж коли його на Гоппляц мов магією тягнуло.

Він відступив своє поле сестрі під умовою, що має проживати при ній до кінця свого життя, але, впившись, твердив, що вона витуманила те поле у нього, що чигає на його смерть і жалує йому кожного кусника хліба і т. ін., і що з нього не буде вже ніколи ґазда, як інші люди. Женилися не хотів, бо, як казав, своєї власної хати не мав, а в винаймленій не хотів сидіти. Гонор не дозволяв. Не був із такого роду, щоб, оженившись, іти зараз на жіноче або комірне. Він походив із попівського роду. Пригадував собі ще діда... В дійсності не думав ніколи про женитьбу поважно. В молодих літах рвався за фірманкою, «шалів», як сам оповідав, за кіньми, наймаючись то тут, то там, по

панах, а пізніше не припадали йому сільські дівчата до вподоби, — і його найкращий вік перейшов, що й сам не стямився, як і коли. Уходив у сільських дівчат за якогось недоступного героя, на якого не ялося⁹ їм підносити очей.

Їм лестило се, наколи він закинув до них своїм дзвінким, геройським, далекосяглим голосом яке-небудь підхлібне слово або, зажартувавши, обняв яку, блискавкою притискаючи її до себе, але думати про нього, як про жениха, не встигла ніколи ні одна. Молитов знав стільки, що й сам дяк, а своїх сільських товаришів, що не підходили йому під пару, трактував із легковаженням.

Убирався гарно, в самі тонкі і дорогі строї¹⁰, жив безжурно з дня на день, одначе був би, без уваги на свою лицарську вдачу, пропав марно, якби не сестра, що, мов добрий дух, сторожила над усіма в своїй хаті і не давала нікому духом і тілом пропадати.

Парасинку любив над усе.

Всі свої теплі, ніжні почування переносив на молоде, несміливе дівчатко, що, мов та пташина, вешталось між самими старшими, безжурно та пестливо тулячися то тут, то там.

Однак се все не зменшало турботи Докії про будучину доньки. Вона відчувала й бачила, що становила одна собою підвалину цілої будівлі, в якій хоронилися муж, брат і донька, але відчувала, що сил її не стане вже надовго. Підупадала надто часто на здоров'ї, щоби не віддаватись журливим думкам про будучність. Бачила лиш один вихід із того хмарного положення. Віддати доньку заміж. Але саме тут напотикала на грубий напір Василя. Він любив доньку на свій лад. Трясся над нею і просто дичів, коли жінка натякала про віддання. Чого дитина мала уступати із хати так рано? Чи він не мав чим годувати її? Її одну? Чи був уже такий старий і немічний, що не міг ґаздувати, і вона має йти в найми? Для кого пишалися лани, для кого здіймалися стоги, як остаточно не для неї?.. А його худоба, що, мов шовк, улискувалась на пасовиську?..

Що Докія (вона числила до сорок і вісім років) стогнала кожної днини на всі сторони, се була ще замала причина, аби витручати доньку з хати. Їй вічно все щось не в смак. Ходить, як та хмара, але на те не дивиться ніхто, ніхто її балакань не слухає. На те вона жінка, аби

язик у неї не стояв за зубами та аби день і ніч стогнала. Але колись, як йому буде того всього забагато і як вона з доброї волі не стулить рота, то він їй стулить його. Але тоді вона отворить його знов уже аж за шість неділь... Він заповідає се вже давно — але раз... Докія плакала або розсміювалася гірко на такі слова свого чоловіка, а відтак умовкала. Говорити було ще гірше. Вона знала його вже. Упором нічого не здобувала. А прямо в очі не могла казати йому, що саме його п'янство спонукувало її до такого гіркого рішення. Він був би кинувся з бардою. А будь-що-будь вона боялася п'яного дикуна. Раз побив її так, що дві неділі не здіймалася з постелі. По-тверезому і стільки не хотів слухати її.

— Здурила? — питав і сміявся, і навіть не відповідав їй на її допити й розложені перед ним думки.

Коли б Парасинка мала раз чоловіка, все пішло б іншою ходою: особливо ж коли б її вже не стало (вона лиш того боялася). Він не допустив би, аби старий винаймив поле жидові, — се було би першою його роботою по її смерті, — або щоби його задовжував. Він узяв би ґаздівство у свої руки і примусив би пияка сидіти тихо на печі.

День і ніч думала про те і, може, сотню разів перебирала всіх хлопців у селі. Роздумувала, хто мав би перебрати її ґаздівство й забрати від неї її скарб на все. Але думки в тім напрямі кінчалися кожним разом тяжким зітханням, кожним разом глибокий смуток налягав на її душу. В селі було доволі хлопців, але ні один не мав стільки землі, скільки б вона була бажала, ні один не видавався їй достаточнo робучим, чесним і запопадливим.

Правда, один був би, але той один мав іще перед собою військову службу... Се ж був Михайло Федорчук, син заможного й дуже порядного господаря. Він мав колись унаслідити поля по своїм батьку й був найчеснішим хлопцем у селі. Поля його батька граничили з полями Василя, були вироблені й добрі, і на них колисалися рік-річно препишні збіжжя, мов золотисте море. Аж любо було косити їх, аж любо було працювати на тім полі! Так, сей один зміг би засватати її Парасинку, а з бесід і натякань старого Івоніки, батька Михайлового, визирало те саме бажання. Одначе між їх бажаннями станули військові літа, і ніяк було їх оминути. Михайло — хлопець сильної будови, здоровий — мав ще одного молодшого здоровенного брата. Родичі

також не були ще надто перестарілі, могли обходитися без нього в хазяйстві, і тяжко було думати про увільнення його з війська. Від сеї осені за рік мав вступити в рекрути. Та і на тім іще не кінець. При війську треба служити 2—3 роки без перерви, а й потім від часу до часу вертати на якийсь час у касарню, переодягатися в цісарський стрій і йти на вправи, полишати поле й хату на жінку й діти. Чиста недоля! Судьба звернулася до неї хмарною стороною, і ніякі мольби і сльози не змінiali її постанови.

Восени мала Парасинка закінчити шістнадцятий рік. Походила ростом на матір, вибуяла, мов пальма, вгору, але, зрештою, була ще нерозвинена. Її члени були худі, майже хлоп'ячі, її лице дитиняче й вузеньке і без ясного виразу.

Докія ладила вже для неї рушники, постіль і білля. Се останнє шила собі дівчина сама. А як прегарно! Неначе швачка! Коли інші дівчата й жінки перепихали й витягали голку крізь полотно, як патики, вона вживала наперстка й шила такими дрібонькими штихами, мов маком засівала. Окрім того, вишивала на рукавах червоною, жовтою і чорною заплоччю найкращі й найтрудніші візрі з пам'яті, а вкінці складала назад у скриню таке чисте й незім'яте шитво, неначеб не дотикалася його ніколи руками...

Докія постановила сих м'ясниць невідмінно доньку заміж віддати. Думку з Михайлом мусила закинути; перевести її в життя було, очевидно, зовсім неможливо, але зате уложила собі інший план. Тодорика Жемчук був також заможний хлопець, а в своїх родичів одніський син, як Парасинка в неї і її чоловіка — одинока донька. Він був увільнений від війська і міг кожного часу женитися. Правда, він не був такий гарний хлопець, як Михайло, його і не дуже долюблювали. Він був низького росту і обертався все цілим тілом, де вистачало не раз лише голову звернути. Штивна була у нього шия. І в цілості робив він погане враження; та що се мало до речі? Чоловік до всього звекає. Правду сказавши, чи любила вона Василя, коли йшла з ним до шлюбу? Саме тоді шаліла за одним пишним та, мов паничем, гарним удовиним сином, що став пізніше й двірником¹¹. Але воно все-таки не було зле, що вона віддалася за Василя. Він був пияк, був вправді марнотратець, він записався Мендлеві на Гоппляцу з душею й тілом, узлостившись,

підносив кілька разів і руку на неї, але коли сватав її, мав гроші і поле і не крав чуже добро, як удовин син, ставши двірником, та не сидів по криміналах, як той!

Парасинка звикне до Тодорики. Він працюватиме і дбайливий, хоч на день ледве десять слів промовить, зате загляне десять разів до худоби, десять разів побіжить у поле, а ані разу до Мендля на Гоппляц. Парасинка буде з ним щаслива. Зразу буде мешкати з його старими, аби навчитися їх ладу, навчитися їх слухати і придивитися старій матері, як вона сина доглядає, а потім заживе з чоловіком сама окремо. Вона буде плакати за мамкою, доньця її маленька та мила, і мати сама буде день і ніч сльози за донечкою втирати і з туги чорніти, але вона хоче лише добра доньки і щастя, хоче бачити її «свою господарю» і за чоловіком, як її дні вийдуть і смерть заморозить її тіло...

— Парасинко, доньцю! — сказала вона одної днини, глибоко зітхаючи і чорні брови підводячи журливо вгору, коли обі сиділи на призьбі й лупили кукурудзу. — Парасинко, душко, як Бог дасть, то зав'ємо твою головку рушником сеї вже зими!

Парасинка витріщилася лякливо хвилину на матір, а після склонила голову в долину, а по її дитинячій лиці перебігла темна полумінь. Вона мовчала.

— Ти чуєш, Парасинко? Я таки не жартую: ти віддашся!

Парасинка відвернулася від матері, не підводячи голови, і сказала:

— Я не хочу віддаватися, мамо!

— Ти дурна, душко! Ти ж не знаєш, чому тебе твоя мамка віддати хоче. Ти ж не видиш, що я все більше та більше ослабаю, а тато — Боже, прости йому гріхи! — пересиджує у Мендля, як у рідного тата свого, задовжує тайком, як я оноді довідалася, поля, тратить гроші, — і що з тебе буде, як я замкну очі?..

Парасинка обтерла тайком рукавом сльози, що втиснулися їй раптом в очі, і відворкнула¹² здавленим голосом:

— Я не хочу віддаватися, мамо!

Докія усміхнулася гірким перелетним усміхом, помовчала хвилю, а потім уговорювала доньку далі:

— Ти віддашся, Парасинко; ти знаєш, що лише ти утримуєш мене при житті, що лише ти моя потіха! Ти знаєш, що я від рання до вечора

працюю для тебе й що я все лише хотіла твого добра. Я хочу, аби ти була щаслива, і для того хочу віддати тебе. Сих м'ясниць засватає тебе Тодорика, я полагодилася вже із старими. Вони дуже раді, що ти будеш їх невісткою. Тодорикові родичі мають багато землі, і він стане колись багатим господарем!

— Тодорика, мамо?.. Але я не хочу Тодорики!

— То кого хочеш?

— Або я знаю?

— То чому ж не хочеш Тодорики?

— В нього такий широкий рот, що може собі сам щось до вуха сказати, а очі в нього лежать так близько... що далі зчіпляються до купи. Та й таки я не хочу його! Оноді він заздрів мене коло товару на полі, підійшов до мене і, станувши стовпом передо мною, взявся попід боки й питав:

«Умієш борщ варити, Параско?»

«Я лиш каву варю!» — сказала я, не глянувши на нього.

«Ади¹³, ади! — каже. — А вмієш ти мамалигу замішати? В тебе руки, як патики, такі тонкі та худі!»

«Коли замішаю її зле, ти її їсти не будеш!»

«Ай! А хто ж її буде їсти, ти моя панно?»

«Той, для кого я зварю мамалигу!»

«Розумно кажеш! — промовив, а відтак спитав іще: — А вмієш вишити вже парубоцьку сорочку? Весільну, га?.. А вмієш ти хату білити, лад у ній тримати, прати і ткати? А вмієш ти хлопців обіймати й цілувати?»

«Як не буду знати сього всього, ти мене не навчиш!» — відповіла я йому і відвернулася від дурного.

«Я тебе навчу», — сказав він, розреготавшись, та й вщипнув мене в руку, що я аж крикнула й заклала. Але він відскочив і відбіг. А відходячи, накликував ще, сміючися: «Парасинко, я навчу тебе всього, чого ти не вмієш! Чуєш? Усього, аби ти знала!..»

Я не хочу Тодорики, мамо, не хочу його! — закінчила дівчина, зворушена своїм оповіданням, і, не стісняючися, роздула губи люто вперед себе і замовкла.

По словах доньки змалювалося на лиці матері якесь внутрішнє вдоволення. З поведення Тодорики вона заключила, що він постановив невідмінно засватати її доньку і що вона може лагодити для неї віно.

— Та що ж там! — сказала спокійним голосом. — Він добрий ґазда, чемний хлопець... Не пияк і не б'ється на танці, як інші! І він має поле!..

— Так, але зате він із циганського роду! — докинула прямо дівчина.

— Хто се казав?

— Хто? Михайло сказав се раз коло церкви...

Докія зморщила брови.

— А Михайло що має говорити? Чи він був на хрестинах його діда й баби? Най лише стулить рот, бо хоч він хлопець чемний і робучий, хоча і на його тата не можна сказати нічого, та зате його мамка не з графського роду, та така скупа, що... Ей, де! Пішлеш по що-небудь до неї, по що найменше, кажу, то все вона того «не має». А в неї всього доволі. Зараз за хвилю вилізе, як шило з мішка, що вона те таки має! А нехарно¹⁴, а закурено в її хаті, що не дай Господи! Сама виглядає, як би більше в комині пересиджувала, ніж у хаті та по надворку — така чорна. Така з неї ґаздиня. Лише вічно прятати все в скриню та ховати перед людьми, так як би люди хотіли їй усе забрати. А то нікому й у голову не лізе, що вона там у себе ховає. Най би я хоч казала, що вона має доньки, а то лише ті два сини, та й така скупа та погана!

— Вона каже, як яка ґаздиня сама чисто ходить, то в голові пустоту має і ні на якій роботі не знається! — закинула дівчина.

— Вона се каже! Правда, вона не потребує вичісувати щодня волосся, як дівчина, і щодня чисте білля вбирати не потребує! — відповіла Докія. — Але раз на тиждень може се зробити. Ну, як колись дістане невістку, буде вона мати що робити, доки не очистить хати зо сміття, а знадворку не дасть їй лиця.

— Кажете, мамо, що невістка мала би там багато роботи? — спитала живіше Парасинка. — Хоч би і десять разів було там стільки роботи, то вже кожна приймилась би того, аби могла лише бути її невісткою. Михайла візьметься кожна ногами й руками. Другого Михайла нема в селі. Багач, і гарний, і чемний! Але чи він візьме яку, чи візьме з нашого села?..

— Буде, як Бог дасть! — відповіла Докія поважно. — Жінка призначена чоловікові, як смерть від Бога. Михайло може аж за три роки женитися. А поки що буде тобі дружбою. Тодорика візьме його, певно, за дружбу! Так, так, доньцю! — сказала пестливо і глянула з невимовною любов'ю на доньку та погладила її по щоках і по голові. — Як Бог дасть, то будеш уже сеї зими гарною молодичкою... Такої ґаздиньки в селі й не буде. А як твій тато уп'ється й заведе бійку в хаті, як стане цілуватися в рот із усіма злодіями в селі, в корчмі попід лавами висиплятися, тоді я прийду до тебе в твою гарну хатку. І я подбаю про те, аби ти мала її чим украсити — і виплачуся в тебе. Бог так хоче... Бог сам так хоче, доньцю моя. А ти слухай лише мамки, й буде все добре. Буде тобі добре, а мені на душі буде легше. Лише Бог один знає, як я гризуся!

Вона змовкла й зітхнула глибоко, а Парасинка й собі змовчала. Вона знов задумалася про Тодорику, про його широкий рот, яким він міг би сказати собі сам щось до вуха... А відтак задумалася, чи буде їй до лиця в білім рушнику. Згадала, як то інші дівчата будуть їй завидувати, особливо ті старші, що ось вона вже «молодиця»!..

Схопилася жваво на рівні ноги і пригадала собі щось. Там, у stodoli на снопах, забула волічку¹⁵, яку подарувала їй старша о кілька років від неї товаришка Анна, наймичка з двора. Хотіла заховати її, аби десь не зтягнулася, а відтак забігти до Анни оповісти їй, яку мала з мамою розмову.

Що скаже Анна?.. Що скаже Анна на таке? Е, певно, небагато скаже. Все так мало говорить... вічно задумана...

Але вона любить Анну. І мати її любить Анну. І вуйко¹⁶... Навіть тато її, що не дивиться в ту сторону, де вона балакає з дівчатами, говорить до Анни ласкаво. «Чемна дівчина! — каже. — Варта доброго ґазди!..»

Ідучи легким, безжурним кроком до stodoli, зірвала по дорозі листок із вишні і, притиснувши його до уст, заграла на нім якусь протяжну монотонну мелодію...

Було зимою і саме в м'ясиці. Поля й толока лежали покриті грубою верствою снігу, і день у день обсіювало сонце своїм золотисто-

червоним світлом поверхню, викликувало луду, кришталеве мерехтіння на ній і змушувало око мимоволі шукати за темною точкою, на якій воно спочило би з одностайного, осліплюючого далеко-широко округ себе білива.

Неначе зіштивніле¹⁷ море, простерлася земля з полудня на захід, і лише з одної сторони темнівся ліс. Могуча розтягнена маса, що, мандруючи з далеких сторін широкою площиною, задержалася тут оглянути бездоганну поверхню. Літом, коли вона пишалася яснішою й темнішою зеленню, а зимою — коли ставала самотною пустинею...

Смеркалося. Панський дім стояв похмуро. З його вікон падало матове світло, і ліниво розпростирався довжезний сад за ним. Притикав до толоки, по якій бігла літом вузька дорога. Але не довго панувала тишина знадвору й усередині сього дому. До нього добиралася тяжким кроком громадка людей високо засніженою дорогою. Се були майже самі панові сусіди. Нині мали на собі святочні строї.

Докія і Василь Чоп'як видавали заміж свою одніську дитину, доньку свою Парасинку, за Тодорику, сина Онуфрія Жемчука, і йшли враз із донькою й нареченим, з батьками, нанашками¹⁸ і друзбами до пана, щоб просити його на весілля. Завтра мав відбутися шлюб, а позавтра — весілля. Несли колачі, кури й ширінки¹⁹ в дарунок, як того вимагав давній звичай. Ішли з музикою, аби заграти панові й погуляти в його чеснім домі, аби потракувати його і його челядь доброю горівкою, приправленою медом і корінням. Врешті, зібралися всі он тут у ясных покоях, і під час, коли старий Петро промовляв до пана, — він усе любив проводити, — раз по раз низько, з пошаною кланяючися, стояли інші з шапками в руках, голосно перешіптуючись або розглядаючись цікаво по хаті. Старий Петро говорив щиро. Йому майже голос відбирало — він понад усе любив Парасинку, — а Василь, батько, вже лише кліпав мовчки очима. Не міг уже зробити нині нічого порядного, тому й перебрав Петро всякі важніші почини ґазди сього дня на себе... Сама молода викликувала співчуття. Незвичайно полохлива, несмілива й повна дитинячого засоромлення, побачила себе нараз причиною й осередком — головною особою всього руху; на неї гляділи тепер пан і пані, панна й усе окруження; вона мусила на всі запити відповідати, їй

ніяк було прятатися за мамині плечі або, щонайменше, заслонити хоч рукавом лице.

Вона стояла бліда й гляділа напіввистрашено, напівглупкуватو і лише з натугою видобувала слова до відповіді, коли до неї звертався хто з яким-небудь словом. Мала на собі шовкову ріклю²⁰, довгий, новий, багато вишитий кожух із звисаючими кутасами²¹. На шиї багате намисто, срібні великі монети, а на голові вінок із червоних і білих рож. Волосся було в неї розпущене, і з-під вінка розсипалося по волоссю багато до вінка прив'язаних золотих довгих ниток, що заступали місце серпанка. Молодий, одягнений також у новий кожух і сердак, стояв он тут непорадно й обертався все цілим тілом до кожного, хто говорив до нього, а наостанку заховався незаметно за кількох старших людей.

Всі бачили, що пара не була дібрана й гарна, що дитина молода не почувала до свого судженого ні іскорки прив'язання, що була німим оруддям іншої волі, — однак горівка з медом, що кружала раз по раз із рук до рук, затерла всякі розмахи до глибшого розміркування, зм'якшила серця, настроїла всіх добротою, і якесь загальне задоволення пробивалося на всіх лицях та розв'язувало несміливі язики...

Пан і пані прийняли запросини на весілля, поблагословили молодих, — і вся весільна компанія відійшла до панської кухні, де завівся шумний танець.

Уся штивність і замішання, вся несміливість, що все-таки не покидала гостей в освітлених покоях, зникла нараз, і запанував інший настрій. Усі заговорили тут нараз голосно й живо: дехто затягав співучим голосом, зовсім не стісняючись, а гулящі тупали так сильно ногами, що самі не розуміли свого слова. Між усім тим пробивався тоненький жалібний голос одної скрипки і гармонійні акорди циганського цимбала. Тоненький голос продирався насилу крізь грубий гамір голосів, тупіт і шолопання ніг, літав раз розпучливими, раз веселими варіаціями між весільною компанією і все неначе навертав її до себе.

За яких кільканадцять хвиль пішла вона за ним майже безтямки, і з громадки ще недавно поважних людей зчинився правдивий вихор.

Високі, мускулярні постаті з обгорілими лицами, з руками, мов залізними, увихалися вихром із жінками й дівчатами.

Марні й журливі лиця жіночі розсіялися диким радісним зворушенням, а дівчата мовчки клонили голови на груди мужчин.

— Грай, музико, грай! — кликав від часу до часу Петро на музикантів, що ні скорше, ні повільніше перебирали по струнах смиком і дротиком і гляділи майже в тупій задумчивості на вихор, викликаний звуками. — Грай, най гуляю! Най раз погуляю! В мене одна сестрінка²²! — кликав, а відтак обвів велику, ясну світлицю грімким голосом, мов заржавілою срібною стяжкою, що аж світло задрижало... Шалений жаль обхопив його. Лише він був сам-один і не мав пари, не мав ніколи жінки, ані дитини. Він один сам... сам, як стояв он тут тепер. Знов оббіг голос кругом світлицю і розбився о стіни в шаленій розпуці. — Най раз погуляю!..

Його висока горда постать перевищала всіх, мов дуб, а на його тепер ясно освітленім лиці з узад зачесаним довгим волоссям, що спадало на плечі, із вузьким білим чолом, відбивався цілий настрій його душі. Несамовита відвага незвичайної хвилі і жаль.

Анна, панська наймичка, робітниця в покоях, марна й неначе бронзова статуя, стояла скромно в однім куті світлиці недалеко світла й дивилася великими, зворушеними, німим горем переповненими очима нерухомо на одну пару.

Молода гуляла з дружбою Михайлом і замкнула очі.

Чому?.. Чому?.. Хто замикає очі, коли має його перед собою?

Здавленим віддихом дивилася Анна на нього. Виринав то тут, то там... то знов там... Його голова ясна й мигає їй в очах... Так чисте золото мигає... Під горло їй підступило щось і здавило її. Вона нічого не має спільного з тим вихром, що шаліє он тут перед нею і пориває з собою. Вона бідна наймичка. Голос скрипки відбивається гострим зойком в її смутній душі. Хіба би їй лише плакати. І плакала сухими очима...

Німий біль товкся в її грудях, а цимбали й скрипка впивалися чимраз глибше і глибше в її смутну душу. Її ледве що сьогодні хто й замічає...

— Анно, гуляй! — вдарив її нараз грімкий голос Петра по душі. — Чого ти стала, як з каменя, та й стоїш? — І, станувши перед нею,

піврвав її за руку й потяг за собою у вихор.

Не усміхнулася. Пішла, як до бою.

Голос скрипки, жалібний, роздразнений, кинувся в нестямі, а потім неначе навіки злучив їх з собою...

І ще двоє людей не поділяло сьогодні радості присутніх. Се була Докія, яка з жалю, що донька покидала так вчасно²³ її хату, стала на лиці неначе земля, і батько дружби Михайла, старий Івоніка Федорчук. Обоє сиділи в однім куті на лаві й сумували. Докія несказанно терпіла від свідомості, що «сиротіє»; а по-друге, вона добре бачила, що її будучий зять не був ані гарний, ані видний хлопець, і що Парасинка улягла її майже розпучливим мольбам, що виходила за нього. Хвилями відзивалося у ній щось, немов грижа²⁴ совісті. Коли, однак, її погляд стрічався з постаттю Василя, що, п'яний, то сам гуляв, то, підносячи руки мов до наказу надмірно вгору, викрикував, то сміявся або співав, — стягала грізно чоло в зморшки й затинала зуби, аби не зойкнути вголос із болю. «Тодорика не пияк, — потішала себе, — Тодорика порядний хлопець. А хоч він і негарний, і непоказний, зате він добрий. Парасинка не буде вижидати ночами пияка, не буде бідувати. Він буде шанувати її. До того в нього земля... Незадовжене поле... їй буде добре за ним. Бог добрий і дасть, що їй, пташці дрібній та милій, добре буде!»

Старий Івоніка був також нині потрохи підпитий, але в нього бувало се все наслідком великої радості або великого смутку.

Скоро лише гульба розпочалася, пересунувся він незаметно до Докії, своєї найближчої і найщирішої сусідки, кивнув до неї приязно головою і сказав півголосом:

— Докійко... кумко... всі нині веселі, але ніхто не знає, що там у моїм серці діється!

— А в моїм, бадіко!²⁵ В моїм ніби ліпше?.. Ей, Боже добрий... Боже! — і, зітхнувши тяжко й глибоко, відсунулася і зробила йому місце коло себе.

— Та що ви хочете, Докіє? Ви ж віддаєте свою доньку!

Вона потакнула головою і усміхнулася гірко.

— Віддаю її! Віддаю її, голубку ту мою милу! — відповіла, спускаючи голос і вимовляючи кожне слово звільна й з натиском. Притім повернула головою за гуляючою донькою і гляділа на неї таким виразом, неначеб вона тиха й мертва лежала перед нею на лаві.

— А що я маю казати? Ви знаєте, що я нічого іншого в світі не бажав собі, як вашу Парасинку для свого Михайла! Вона буде така, як ви! Добра й чесна ґаздиня! Усяку роботу знає і лад тримає у хаті. А хата в неї, як та біла стіна. Наші поля граничать з собою, становлять одну рівнину, їх сила однака. А що на них уродиться, однако гарне й добре буває. Наш товар найкращий у селі, а наша честь, Докійко, наша честь — вона найголосніша у селі! О Докійко, — кликнув болісно і вдарив зі щирою розпукою кулаком об стіл, що стояв поблизу нього. — Я вас шаную, я вас шаную і кланяюся вам, бо ви — перша ґаздиня в селі, й усі се знають... Але чому ви не хотіли подержати Парасинку ще зо три роки коло себе?

Замість відповіді вказала вона хмарним поглядом на Василя, а по якійсь хвилі додала майже поважно:

— Я слабовита. Смерть мене не обійде, як мій час прийде...

— О смерть! — сказав він і похилив смутно голову на груди. — Смерть одна робить, що сама хоче, і має велику силу проти нас. Та все ж ви не мали чого так спішитися!

— Ви журитеся, що не дістанете невістки, бадіко?.. — спитала Докія. — Не журіться! Нема, відай, у селі такої, що не хотіла би вашого Михайла! Та буде його жінкою, яку йому Бог назначить. Поки що тіштеся ним, що працьовитий та чесний. По всіх селах навкруги немає йому пари — такий добрий. Вже як він колись не стане першим у селі або й двірником, то, відай, доброму й не ступати по землі. Най уже на тім скінчиться, що вони не могли побратися. Най уже так буде! І ви хотіли — і я хотіла! А от прийшов такий час, що все інакше склалося, як би чужою рукою! Так, відай, Бог хотів, бадіко!

На ті слова Івоніка замовк. Він зложив руки, мов до молитви, і приблизив їх до уст.

— Михайлику! — сказав він. — Михайлику! Сину ти мій!

Потім стиснув їх, мов у німій мольбі, і замовк. Великі сльози закрутилися в його очах, і голова легенько в нього задрижала. Був сильно зворушений.

Докія, побачивши се, сама розжалобилася. Вона любила свою Парасинку, але вже так, як він любив ось того свого хлопця... мабуть, ніхто на світі не любив більше своїх дітей...

— А відтак у вас є й молодший, Сава! — докинула по хвилі мовчання.

У старого змінився нараз вираз лиця.

— Сава... — сказав він протяжне й журливо. — Сава вже не Михайло! І він мій син! Адить²⁶, Докійко, тут приріс мені до серця змалку, як грудка! Я люблю його, бо що — і він мій син! Але він — то вже інша галузь. Рoste й горнеться кудись... та не до доброго й не до нас. Він роботи боїться, йому танець у голові. Зо стрільбою²⁷ ходив би день і ніч по полі й по лісі, а про хату думає лише тоді, коли мамалига на кружок вивернеться. Йому однаково, чи товар поєний, чи ні, — коби йому спрага не допікала. Йому однаково, яка погода надворі, чи се землі і збіжжю по добру, чи се бджолу не вбиває, — коби він у своїх збитках мав гаразд, коби йому меду доволі, аби потайком із горівкою змішати та Бог знає з ким випити!

— Він ще молодий, бадіко!

— Молодий! Певно, що ще молодий, має лише дев'ятнадцять років. Але коли Михайло мав сімнадцять, то був уже моєю правою рукою, так як тепер. Я в його літах служив по чужих людях, був бідний зарібник і клонився низько перед людьми й Богом. Ну, а маю надію, що як він зросте в літах, зросте й розумом, бо розумний він уже й тепер... Ой, іще й який розумний!.. Який молодий, а він перехитрить вам хоч би й якого заводіяку. Лише його лінь гризе мене; він не любить землі. Дарма, що ходить по ній, що толочить її, дарма, що живе з неї, що носить вона його. Він і не буде шанувати її, як вона перейде в його руки. Але вона не перейде в його руки, як він не зміниться, — се я йому вже раз говорив і ще буду говорити.

— Ідіть, бадіко, йдіть! Ви хочете, аби всі були такі, як ви або ваш Михайло!

— А чому ж би ні? Як я можу добрий бути, то чому не може бути й моя дитина така добра? А зрештою... пощо чоловік живе? Не на те, аби робив, Докійко, день і ніч тяжко робив?.. Як я колись замкну очі, то хочу, аби моя земля перейшла в робучі руки. Я її не вкрав і не

придбав оmanoю. Я й моя Марійка — ми обоє доробилися її, оцими нашими руками дороблялися її... Вона підпливла нашою кров'ю і нашим потом. Кожна грудка, кожний ступінь може посвідчити, як наші крижі угиналися тяжко, дороблюючися її, як часто голодом і холодом ми годувалися, аби зароблене не йшло на кусник хліба, але на неї, на грудочки її! Та про се знає ціле село. Почавши від самого пана, що знає мене ще хлопцем, аж до кожного ґазди й робітника в селі!

— Я знаю, бадіко! Тоді, як мала будуватися колія в нашім краю, як мала переходити й через наше сусіднє село, й через он той ліс великий та через он ті трясовиці, які люди геть-геть здалеку минали... Тоді то було, бадіко! Я знаю! Ви і ваша жінка наймалися носити каміння, пісок і шутер²⁸. Я знаю.

— Аякже, аякже! — притакнув він із розіскреними очима. — Оце все ми носили, а і більше ще! Землю, і дрова, й вугілля... і Бог знає що ще... Всі ті страшні трясовиці, що блистіли лісом і полями тут і там — треба було позасипувати, повичерпувати. А хто се робив? Людські руки. А між ними були і мої й моєї Марійки руки. Марійка погребла там своє здоров'я. Ви не знаєте, Докійко, — тягнув далше, — тоді жалували ми собі кусника м'яса. Ніколи вона курки не зарізала, ніколи яйця одного не зварила, краплі молока не напилася. Все обертали ми в гріш, аж, врешті, доробилися сього, що маємо. Бог один знає, як то було, — все розповідати не можна. Але ми мали діти, і їм треба було колись щось лишити. Хто ж мав се інший зробити? На нас кажуть люди, що ми скупі, але скажіть ви самі, Докійко, — ви така добра ґаздиня і самі одні маєте в себе усе в руках, — скажіть, чи можна так легко випускати з рук те, чого так тяжко дороблялося?

Вона притакнула головою і сказала:

— Але тепер можете собі вже ліпше пожити... Тепер маєте, слава Богу, відки!

— Ліпше? Ніби починати тепер те все з'їдати? Ні, Докійко! Сього ми не можемо! Богу дякувати, ми не потребуємо того, мужик багато не потребує! Маємо тепер булками годувати себе, коли ми в найтяжчій часі мали сил досить від чорного хліба, мамалиги й фасолі? Маю собі каву варити? На те доста нині панів!

— Вам би більше відпочивати. Вам і вашій жінці...

Він розсміявся.

— Ви так говорите нині, кумо, — сказав, — неначеб ви коли складали руки на спочинок! Чи, може, ви спіchnете, як ваша дитина вийде з хати?

Вона заперечила головою.

— От же видите! — закинув він із побідною веселістю. — Доки мені Бог сил дасть і доки буду жити, буду робити. Бог сам покличе нас уже, аби ми відпочили. Наша доля — працювати, тому що й відпочинок наш потім без кінця. Так уже сам Бог дав, Докійко!

— Так уже сам Бог дав... — повторила вона майже з жалем. — Так... уже сам... Бог... дав!

По добрій хвилині мовчання, під час якої Івоніка напився з пляшки, що в нього, мов колач, звисала на руці, — була з глини вироблена в формі колача, — почав наново:

— Я навіть і думати не можу про відпочинок! Навесні йде Михайло до бранки²⁹, а там... чи довго лишуть вони мені його ще дома?.. За пару місяців та й настане осінь, і вже покличуть його. Тоді спаде його часть праці на мене. Не можу навіть думати про те, як я лишуся без нього.

— А не можете його вибрати з війська? — спитала Докія зниженим голосом.

— Я все зроблю, що зможу.

— А пан? — спитала Докія ще тихше, кивнувши головою в сторону покоїв. — Він же вас і вашого хлопця так любить. Він помагав вам не раз, якщо треба було. Все вас так хвалить і каже: «Понад Івоніку нема в селі нікого, такий добрий та ретельний!» — як же не може вам тут допомогти?

— Я вже говорив із ним про те! — відповів Івоніка голосним шепотом. — Але він каже, що не можна мого хлопця увільнити. Каже, що в мене є ще молодший син, що ми ще обоє здорові, і через те Михайла не увільнять. «Навіть і не починай нічого, — казав він, — і не трать крейцарів, бо однако хлопця тобі заберуть!» Отак сказав мені та ще й додав: «Ті три роки покажуть хлопцеві світ і подадуть науку, що йому, певно, в житті придасться, — сказав він, — нічого йому не пошкодить, не бійся!»

Знаєте, він говорив, як говориться. Він, може, має і правду, і цісареві треба дати, що йому, як кажуть, належиться! Але, Докійко! Є тисячі й тисячі жовнірів на світі, чому ж ще й мій має йти туди? Чого маю ще й я тратити свою дитину?.. Адить на нього, гуляє...

Поглянувши за гуляючим хлопцем своїм, і голос урвався йому в горлі.

— Гуляє. Стільки й добра його! — відповіла Докія, а потім повторила журливо: — Чому має ще й він іти?

— Я дав би кров свою, коби лиш міг затримати його! — тягнув далі Івоніка. — Погадайте собі лише, Докійко... три роки! Три роки лишитися мені без правої руки. Три роки обробляти мені землю без нього, без нього збирати, без нього сіяти! Бджілки наші без нього доглядати, а худоба... ви думаєте, що худоба не пізнає сього також? Гадайте ви собі оце! Я не зможу чистити її щодня і чесати так, як він, а молодий голос знають вони ліпше від мого! Коли погадаю на те все, — а я все лише ту одну гадку маю, — то серце ціпеніє мені в грудях із жалю, і я не виджу світу перед собою!

— Робіть що, бадіко! — обізвалася Докія рішуче й оглянулася обережно довкола себе.

— Я хочу так... — відповів він. — Маю триста ринських. Бог один знає, як я складав їх до купи! Крейцар до крейцара... від року до року... то за хліб, то за мед... то дещо спродав із худоби... та й зложив. За них я, може, викуплю сина! — додав тайком, звернувшись близенько до Докії. — Я їх гірко заробляв, може, принесуть мені щастя. Радо віддам їх, кому буде треба. І більше дав би ще. Я спродав би й мою пару червоних биків.

— Ті червоні, пишні бики?! — кликнула Докія з дива, неначе перелякана. — Того вже не робіть. Шкода велика!

— Чому? — сказав він. — Я би се радо зробив, коби лиш знав, що Михайло лишиться мені дома. Як будемо жити й будемо здорові, постараємо собі другі. Коби я їх лиш при собі мав, ті молоді руки, а решта — то все байка. Але руки, Докійко, руки — то все наше багатство, то наше добро, то наша скарбона!³⁰

— Ну, робіть що, бадіко! Вишукайте собі кого, хто би все робив, а ви лагодьте гроші.

— Я піду до одного знайомого жида в Ч...

— До жида, бадіко? А чи буде то добре? — докинула Докія.

— Чому ні! Най собі люди кажуть, що хотять, а він може все. Він усюди піде, він із кожним поговорить, він уміє з панами говорити, розуміє право, а ми?.. Хоч би ми що й сказали, на нас не дивиться ніхто. Ми нічого не можемо. Ми кланяємося перед панами, ми цілуємо їм з обох боків руки, але як ми що скажемо, воно все-таки «мужицьке». Не послухає нас ніхто. Як на нас пан крикне, — тягнув він даліше, — ми вже... боїмось... вже ступаємо назад. Я се знаю сам по собі, що не можна інакше. А на жида як крикнеш, то він тобі в лице засміється. І панові засміється в лице, приступить ближче й таке наговорить, що пан наостанку руку йому подасть.

— Вони розумні, вони все знають! — відказала Докія поважно.

— Ой, вони можуть усе! Я знаю, що можуть!

— Усе можуть, бадіко! Дивіть лиш, як усюди набиваються! Як лиш на землю набиваються! Оноді іду я до сусіднього села, а там уже у дворі тім, у панськім, великім, жид розсівся. Давно по подвір'ї цвіти та Бог знає що за деревина росла, тепер жидівське шмаття порозкладене, на зеленій мураві сушиться. Бог би вас побив! (погадала я собі). Ще вас і тут не було... Так, вони всюди вміють улізти, вони все можуть...

— Тому я хочу піти до Буня Черновецького, знаєте його, і нехай він робить, нехай що робить. Тому маю ще надію, що Михайло лишиться мені. Хоч пан і казав, що все на ніщо не здасться, а все ще таки попробую з Буньом. Хоч на душі полегшає.

Він замовк на хвилину, спустивши голову на груди, незамітну малу голову, неначеб надумувався над чимсь; але нараз підняв її, підняв пляшку з горівкою бистро вгору, блиснув очима і кликнув:

— Але відтак, кумо, відтак справлю Михайлові таке весілля, якого ще наше село не виділо! Хліба та булок куплю в Чернівцях. Увесь мій мед піде в горівку, самим медом буду частувати. Заріжу корову, циганів візьму з Глиниці. Гратимуть у мене цілий тиждень. Десять років будуть люди згадувати, яке весілля справив Івоніка своєму Михайлові! Ух! — гукнув нараз із несамовитою веселістю, зірвався із молодечою жвавистію із лави, гримнув пляшкою до землі так, що аж на дрібні кусні розскочилася, а гуляючі на хвилю мов укопані в гульбі³¹ зупинились. Відтак пірвав Докію за руку й потягнув у танець.

Розпочали його повільними рухами і кроками. То вправо, то вліво, то вправо, то вліво. Опісля ставали їх кроки чимраз дрібніші й скоріші, чимраз палкіші й дикіші, а відтак неначе шал опанував їх... неначе вихор закрутився на місці... Молоді розгулялись... Заохочені гульбою старших і їх весільними розбурханими окликами, розгулялись іще з більшим запалом, як досі. Хустки й ленти мигали в повітрі. Довге волосся металось по плечах, і непогамовна сила якоїсь розкованої радості розшалілася. З грудей виривалися раз по раз дрижачі яскраві ухкання... Ноги топтали землю, а голоси цимбала і скрипок виринали монотонним зойком своїм лякливо то тут, то там... І сміялися, і плакали напереміну.

Анна знов стояла на своєму місці. Дивилась, як перше, за гуляючими й за одною головою. Її поважне смагляве лице неначе о одну відтінь поблідло, а в очах горів негасаючий жаль...

Нараз прокинулася.

Він полишив свою дівчину і звернувся до неї, — ішов... Гаряча кров обіллала її, і перед нею неначе світ захитався...

— Ходи, Анно, погуляємо! — промовив несміливо й подав їй руку. Вона підняла руки, щоб подати їх йому, та в тій хвилі вмовкла музика. Голосним зойком урвалася одна струна, і все зупинилося на місці.

— Зв'яжи, мой... і грай! — крикнув старий Петро, що до нестями розгулявся та ніяк не хотів переставати.

— Ні, вже доста! — кликнув хтось інший.

— Кому доста, той най рушає надвір! — відгукнув він.

Але інші не були тої думки... І струна не давалася так скоро зв'язати, а Докія, що небавом по гульбі знов усіла, піднялася зі свого місця. Висока й поважна, мов цариця, станула між усіма і запросила їх додому. Вже доста тут гуляли. Були прецінь не в себе й не на танці. Вже пора додому. Вже аж у хаті потемніло, так нагуляли. Потомилися, час далі йти, конечно...

Не зіткнувшись, розлучилися дві руки. Старий Івоніка прийшов і взяв сина під руку. Анна лишилася сама на місці.

Кілька хвиль пізніше стало в хаті тихо. Світло горіло, як перше, а в кутах ховалася темнота.

Анна клячала³² перед своєю постіллю, де на стіні висів почорнілий дерев'яний хрест із спасителем, і молилася. У неї судорожно зціпилися руки над головою, а лице зарилося тісно у постіль. Нечутно молилася...

Великими, глухими очима зазірала ніч крізь вікна, а її тьма, чимраз чорніша, добиралася поволі, незаметно до дівчини...

Було весною. В часі бранки.

Івоніка подався з Михайлом до міста, до бранки, Марійка лишилася дома, а молодший син їх Сава пішов у поле. Тут, на тих полях, був цілий їх маєток, якого не лишалося ніколи без дозору. Окрім хати, що стояла недалеко панського дому, мали ще тут, на полях, два бурдеї³³. В одному мешкав усе хтось зимою й літом, у другім заховувались бджоли, а в стайні, що розклалася близько коло тих пивничних мешкань³⁴, розжився їх прекрасний товар. За стайнею дальше стояли стоги зі збіжжям і конюшиною. Там білівся невеликий чистий тік. Все се лежало, мов у плиткому кітлі. Подальше розрісся лісок, ніби город. Неначе вмисне схилялися тут поля вниз, щоби на ціле майно оце не гляділо цікаве око. Особливо ж на бджоли й товар. Сей останній був гордощами Івоніки. Пара молоденьких бичків, пара пишних червоних тірольських волів, дві корови й кілька теляток. Літом ночував Івоніка або Михайло з ними у стайні, а зимою пересиджував у бурдею та надзирав за ними.

В сусідньому селі водилися від непам'ятних часів злодії, а як заходили сюди, так мусили минати поля Івоніки. Тому мусив усе хтось пересиджувати у бурдеях, мов на варті. Звідси було близько Івоніці до всіх його піль і нив. Тут велися йому бджоли ліпше, чим при сільській хаті на «горі». Сюди звозив усе своє збіжжя, молотив, ховав і спродував, і жив чесно й свobodно, мов той лісний птах. Івоніка не любив, як йому хто при роботі приглядався, особливо ж як хто його бджолам придивлявся. Був чомусь переконаний, що вони від того поносили шкоду, і майже ніколи не припускав когось чужого до вуліїв. Ішов хто до нього, то він се бачив здалеку. Тоді виходив йому вже кількадесять кроків назустріч, скидав свій ремінь із себе (останнім лишалося все лихо, яке могло понести від гостей у його табор, при

гостеві) і таким чином відбирав людям нагоду придивлятися уважніше його майну. Не те щоб він, може, побоювався, що той простягнув би руку за чим-небудь у бурдею або коло нього! Ні, Боже борони! Такої лихої думки про своїх сусідів не був він ніколи, помимо стількох досвідів у своєму житті! Він лише дуже лякався надто добрих і лихих очей, боявся сили деякого зілля, яке, замовлене лихими словами й підкинене під яку річ, або під товарину, або й вулій, могло довести до великого нещастя, а не раз до смерті. Він страхався всяких таких інших нечистих, чарівних речей, на яких розумілися деякі, неначе на хлібі насущнім. За свої бджоли, яким було тут на полях, як у раю, боявся вже найбільше. І була б за них чимала шкода, коли б деякі рої, потягнені лихим оком, осілися десь на незнаному місці і пропали для нього без повороту!

Довкола бурдея пишалася вліті на широких отих просторах, що десь аж ген на краю злучалися з голубим небом, найкраща пшениця, колисалася в ритмічних, лагідних рухах високе золоте жито, а тут і там бігли зелені пасма конюшини, обсипані рожевим пахучим цвітом, та біліли ниви дрібної гречки. Півмилі заносило від них медовим запахом і притягало на силу комашку до себе...

В деяких днях, коли небо прибиралося у синявий шовк, а сонце розходилося самим блискучим золотом, коли тепло все переймало і розпирало, добувалося неначе силоміць із землі наверх, — жилося прегарно! Такі дні були милі для Івоніки. Тоді він сам до себе усміхався та приязно розглядався. Переживав сам стан землі й був із нею одним. Знав усе, що було любо і збіжжю, і всьому, що піднімалося з неї, особливо ж по дощі. Неначе чув і бачив, як земля із задоволенням розходилася, розкошувала, як її соки відсвіжувались, і як вона, насичена, віддыхала важкими пахощами. В тім її віддыху так і купалося все над нею! Те знали і бджоли його — вони були розумні і проворні, і ані одна не лишилася в такій порі в улію, хіба котра мусила. Вилітали поспішно, літали сквапливо, лукувато від одної квітки до другої всуміш, схилялись чимраз нижче над землею і бриніли всі враз так вдоволено й важко, що їх бренькіт, зіллявшись в одну струю, становив одностайну, одначе несказанно гармонійну, сонливу музику, що в тиші заносилася далеко-далеко... Ниви з конюшиною простиралися ген-ген, приманювали кожного до себе, а їхні білі й

рожеві цвіти, всуміш зі свіжою зеленню, дрібним барвним усміхом своїм до ясного сонця клонилися до легкого півсну, уколисувані одностайним, ніжним бренькотом бджіл.

Гарна була земля.

У своїх барвах жива й свіжа, шкода лиш, що не говорила.

Івоніка любив її. Він знав її в кожній порі року і в різних її настроях, мов себе самого. Вона пригадувала чоловіка і жадала жертви.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ